

II. JÓZSEF KÍSÉRLETE A NÉPNYELVŰ LITURGIA BEVEZETÉSÉRE

Napról-napra tanúi vagyunk annak, hogy a II. Vatikáni zsinat liturgikus reformjának megvalósításaként a népnyelv mind nagyobb szerepet kap a liturgiában. Ez teszi időszerűvé, hogy megemlékezzünk egy 180 év előtti kísérletről, mely ugyancsak a népnyelvű liturgia megteremtésére irányult. II. Józsefnek, a kalapos királynak kezdeményezéséről kívánunk szólni, amely még tervként is csak rövidéletű volt. A központi kormányhivatalok és a püspöki kancelláriák egyaránt irattárba tették az ügy aktáit, a terv nem került nagyobb nyilvánosságra, sőt teljes feledésbe is merült. A II. József korával foglalkozó eléggé bőséges irodalom nem is tud róla.

A primási levéltár megőrizte a helytartótanácsnak ebben az ügyben Batthyány József primáshoz intézett rendeletét. (A. V.-Publ. Eccl. [1777 — 1789] No. 95.) A hivatali stílus vég nélkül kigyózó és barokk cirádákkal ékes mondataiban fogalmazott latin szöveg magyar fordítása a következő:

„1058 — 13226. szám. — *Eminenciád! Ófelsége, az Isten, a szent dolgok, valamint azok illő tisztelete iránti buzgóságtól indítva kegyesen elhatározta, hogy az istentiszteletet és az egyéb vallásos cselekményeket a nép nyelvén végezzék, és pedig elsősorban a keresztség és a haldoklók szentségeinek (eorum, quae moribundis conferuntur) a kiszolgáltatását. Ófelsége azt kívánja, hogy a szentségekben részesülők és a szentségek kiszolgáltatásánál jelenlévő hívek is megértsék a szent cselekményeket és a velük kapcsolatos imádságokat, hogy ezáltal épülést, bőségebb lelki hasznot és vigasztalást nyerjenek és hitükben megerősödjenek. — A királyi helytartótanács nem kételkedik abban, hogy Eminenciád a gondjaira bízott hívek iránti főpásztori buzgóságától, valamint az igen üdvös eredményt ígérő és egyedül az igaz hit gyarapítását célzó kegyes királyi szándék iránti hódolatos tiszteletétől indítva eredményesen fogja előmozdítani ennek a legkegyelmesebb rendelkezésnek a megvalósítását, mert nyilvánvaló, hogy az emelni fogja a hívek buzgóságát és tiszteletét az egyház szertartásai és imaszövegei iránt. Hogy pedig az egyöntetűségről is gondoskodás történjék, a királyi helytartótanács a kegyes királyi parancshoz képest meghagyja Eminenciádnak, ne terheltebbé mielőbb elkészíteni a szertartáskönyv tervezetét a Magyarországon használatos nyelveken és terjessze fel azt a legfelsőbb helyre. — Kelt Budán, a magyar királyi helytartótanácsnak 1786. március 21-én tartott üléséből. — Gróf Jankovics Antal — Báró Seeberg.”*

E rendeleten kívül megvan azonban a helytartótanácsnak 1786. május 2-án kelt 1524 — 19330. számú rendelete is, amelyben már arról értesíti a tanács a primást, hogy az uralkodó elállott attól a szándékától, hogy a latin helyett a hazai nyelveket használják a szentségek kiszolgáltatásánál és evégből népnyelvű szertartáskönyveket készítsenek, miért is nincs többé szükség arra, hogy a püspökök ebben a kérdésben véleményyt nyilvánítsanak.

A helytartótanácsnak az Országos Levéltárban őrzött irataiból (E. 72. — Depart. eccl. oeconom. — 1786. — No. 159.) viszont megtudjuk, hogy akkorra már — miután az előbbi rendeletet megkapta az ország

valamennyi ordináriusa — hét főpásztor válaszolt is a helytartótanácsnak, espedig a veszprémi, a nyitrai, a székesfehérvári, a kalocsai, a pécsi, a szepesvári és a diakovári püspökök, illetve káptalani helynökök. A legkorábbi április 9-én, az utolsó május 8-án kelt. A többi püspök válaszára már nem került sor. Nem válaszolt maga a primás sem, aki más hasonló esetben is a halogatás híve volt. A primás mindössze annyit tett, hogy április 10-én közölte a helytartótanács rendeletét *Vilt József* esztergomi helynökkel és felhívta őt, adjon véleményt az ügyről és készíttesse el a kívánt tervezetet. Jellemző az a néhány szó, amit a primás sajátkezüleg toldott be a helynökhöz intézett levél szövegébe, arra utasítva őt, hogy gondoskodjék az esetleg máshonnan érkező fordítás-tervezet eredményes elhárításáról is („vel ejus efficaciter declinandi si aliunde forsitan mitteretur”).

Ismerve II. József törekvéseit, nem kétséges, hogy azonos rendelkezést kaptak az osztrák örökös tartományok püspökei is. Alig lehet továbbá kétséges, hogy ezzel a tervével is minél inkább el akarta szigetelni Rómától az uralma alatt álló országok katolikusait. De hogy mi volt e rendelkezésének közvetlen indítéka, az sem forrásainkból nem tűnik ki, sem máshonnan nem ismerjük. Ugyanígy felderítetlen marad az is, hogy mi okozta az uralkodó szándékának hirtelen és teljes megváltozását, be sem várva a püspökök állásfoglalását.

A továbbiakban — a beérkezés sorrendjében — röviden ismertetjük a már említett válaszokat, hogy így bepillantást nyerjünk a püspöki kar tagjainak a népnyelvű liturgia kérdéséről vallott felfogásába.

Bajzát József veszprémi püspök szerint a liturgikus nyelv ügye a tridentí zsinat határozata értelmében (Sess. 7. can. 13.) túlmegy az egyes püspökök hatáskörén és az egyetemes egyházra tartozik. Nem is indokolt az újítás, mert a szentségekre vonatkozó tudnivalókat és a latin szövegek értelmét a szószékről kellően megmagyarázzák a népnek. Legcélszerűbb lesz, ha Róma elé terjesztik az ügyet.

Révai János nyitrai káptalani helynök helyesnek és hasznosnak tartja az uralkodó tervét, de az általa is kívánt egyöntetűséget leginkább úgy véli biztosíthatónak, ha nemzeti zsinat elé viszik a kérdést. Ezért kéri a királyt, engedje meg a nemzeti zsinat összehívását, amint ezt a nem-katolikusoknak már meg is engedte.

Nagy Ignác székesfehérvári püspök a tridentí zsinat határozataira hivatkozva (Sess. 22. can. 9. és Sess. 7. can. 13.) kijelenti, hogy a kívánt tervezetet csak akkor készíthetné el, ha lehetséges volna, hogy az egyetemes egyház szertartásait az egyes püspökök megváltoztassák. Utal továbbá a latin nyelv használatának történelmi előzményeire és gyakorlati előnyeire, különösen Magyarországon vegyes nyelvű vidékeinken.

Palma Károly Ferenc kalocsai káptalani helynök helyesli a tervet és óhajtja annak megvalósulását. Mivel a magyarországi egyházmegyéekben használt rituálék megegyeznek az esztergomi rituáléval, nincs egyéb teendő, mint hogy az esztergomi rituálé megfelelő részeit fordítsák le az országban használt nyelvekre.

Eszterházy Pál pécsi püspök úgy véli, hogy az uralkodó által elérni kívánt célt kielégítően szolgálják a kalocsai rituáléban lévő magyarózó részek (allocutiones explanatoriae), amelyeket a szentségek kiszolgáltatása előtt, vagy alatt szoktak elmondani. Ha az eset körülményeikhez képest még további lelki vigasztalás is szükségesnek látszik, azt a papok maguk is hozzáfűzhetik, de mindig megtartva a *Rituale Romanum* előírásait.

Ordódy Pál szepesi káptalani helynöknek legfőbb óhajtaása volna, hogy közreműködhessen az uralkodó üdvös terveinek megvalósításában, de a liturgia nyelvének kérdése túlhaladja az egyes püspökök hatáskörét. Helyesnek tartaná a nemzeti zsinat összehívását.

Kertiza Máté boszniai és szerémi püspök, minthogy egyházmegyéjének hívei a horvát nyelvet beszélik, csak ezzel a nyelvvel foglalkozik. Előadja, hogy horvát nyelven megvan már a Rituale Romanum fordítása, melyet a Congregatio de Propaganda Fide nyomdájában nyomtattak ki. Ezt használják egész Dalmáciában és Boszniában és ettől csak kevéssé és csupán a bevezető részben (in praeliminaribus) térnek el az apostoli király hatalma alá tartozó többi egyházmegye rituáléi. Van egy másik horvát nyelvű liturgikus könyv is, melyet Velencében nyomtak és ez nemcsak a leckék és evangéliumok szövegét, hanem a misének azokat a részeit is tartalmazza, amelyeket énekelni szoktak (quidquid in missa decantantur). Nem kell egyebet tenni, — jelenti ki a püspök — mint hogy ezeket a könyveket egyházmegyéje számára újból kinyomassák. Megemlíti a nemrég Rómában újból kinyomtatott, cirillbetűs, ó-horvát nyelvű misekönyvet is, amelyet a dalmáciai és boszniai glagoliták és a keleti ritusúak használnak. Horvátországban két rituálé van használatban: az esztergomi és a kalocsai, amelyekben keresztelés, esketés és betegellátás szertartásánál egyes tanító jellegű szövegek nemcsak latin, hanem magyar, német és horvát nyelven is megtalálhatók. A kívánt tervezet náluk tehát úgy készíthető el a legkönnyebben, ha ezeknek a rituáléknak többi részét is lefordítják az említett nyelvekre. Megemlékezik még a püspök egyházmegyéjének arról a régi szokásáról, hogy nemcsak a kalocsai rituálénak előbb említett horvát nyelvű szövegeit használják, hanem az áldozás előtti imádságokat is (actus praevious in communionem quotidiana fidelium) horvátul mondják, sőt a plébániai misékben a leckét és az evangéliumot szintén horvát nyelven olvassák fel, vagy éneklük. Végül emlékeztet arra, hogy a liturgia igen szent dolog, ezért azokra kell hagyni a kérdés megoldását, akiket maga Krisztus bízott meg ezzel.

Befejezésül csak annyit, hogy bármi volt is II. József indítéka és célja a népnyelvű liturgia kezdeményezésével, maga az indokolás, amelyet a helytartótanács rendelete a tervhez fűz, egyházas gondolkodásra vall és alig különbözik azoktól a felismerésektől, amelyek a mostani liturgikus reformot kiváltották.

ISTEN TENYERÉN

*Az Isten hordoz tenyerén,
megélek vizen s kenyéren,
nem szédít bőség, sokaság:
a kevéssel is beérem,*

*munkától kérges tenyerem,
jaj acélozza öklömet,
nem félek attól, ami lesz:
csak szebb lehet, csak jobb jöhet,*

*a napsugarat élvezem
s a könnyeket is köszönöm,
hogy az legyen, mit Ő akar:
ez mindennapi örömöm,*

*megettem kenyérem javát,
minden perc újabb nyeresémy
és ha leáll a gépezet:
megnyugszom Isten tenyerén.*

Gát István